טשערנאוויצער בלעטער

אומאפהענגיקער ארגאן פאר פאליטיק, קולטור און ווירטשאפט.

„Czernowitzer Bleter",
Ziar independent pentru politica, cultura şi economie
Redacţia şi Administraţia: Cernăuţi, str. Radu cel Mare 13
Plătibil şi justiţiabil la Cernăuţi.

דערשיינט וועכנטליך
איינצל-עקזעמפלאר 5 ליי.

אבאנאמענט: 4 חדשים: 100 ליי, האלביעריג: 140 ליי, פאר א גאנץ יאר: 280 ליי. — אויסלאנד: 4 דאלאר יערליך.
אנאנסן לויטן מילימעטר-טאריף.

יארגאנג I. | טשערנאוויץ, דעם 12־טן אקטאבער 1929. | נר. 22.

שטאדט און דארף

פראגרעס און רעאקציע אינם קאמף ארום ווין.

אין עסטרייך קומען איצט פאר גרויסע קאמפן. די רעאקציאנערע עלעמענטן האבן זיך ארגאניזירט און ווילן פארנעמען דאס רויטע ווין. מיליטערישע פארמאציעס „היים-ווער-פארבאנדן" זענען געווארן געגרינדעט און אלץ, וואס ס'איז קלעריקאל, רעאקציאנער און א שונא פונם פראגרעס, האט זיך דארט צוזאמענגעקליבן כדי צו „באפרייען" ווין אויס די הענד פון די ארבעטער און סאציאל-דעמאקראטן.

ס'איז אבער נישט קיין געוויינליכער קאמף צווישן קאפיטאליסטן און פראלעטאריער, צווישן רעאקציע און פראגרעס נאר א ראנגלען זיך צווישן שטאדט און דארף. צוויי וועלטן שטייען זיך אקעגן. ווין ווערט היינט פארוואלטעט פון מענטשן, וועלכע געהערן גייסטיק צום 21־טן יארהונדערט און די פירערס פון די היימווער-פארבאנדן, וואס שטייען בראש פונם קאמף, זענען מענטשן, וועלכע שטייען אונטער דער השפעה פונם מיטל-אלטער. עס זענען צוויי וועלטן, וועלכע פארשטייען זיך נישט. מיט רעכט כאראקטעריזירט קודענהאווע-קאלערגי דעם תהום אט אזוי: צווישן לאנד און לאנד, צווישן שטאדט און שטאדט איז פאראן דער רוים, צווישן שטאדט און לאנד די צייט. אזוי שיידט זיך אפט פונאנדער א גרויסע שטאדט פונם פלאכן לאנד ארום איר דורך גאנצע יארהונדערטן און אפט יארטויזענדע" און צווישן ווין און די דערפער פון טיראל און אויבער-עסטרייך ליגן באמת גאנצע יארהונדערטער. דאס דארף וויל מנצח זיין די שטאדט ווין מיט אירע אויסגעצייכנטע סאציאלע אינסטיטוציעס, דעם צענטער פון קולטור און פראגרעס.

ווי אזוי איז צו פארשטיין אט דאס אויפלאקערן פון דער רעאקציאנערער באוועגונג? די עסטרייכער זענען אויף צרות. זייט דעם צוזאמענברוך פון דער אלטער מאנארכיע האט דאס לאנד פארלוירן זיינע נאטירלעכע אפזאץ-געביטן. אלטע אינדוסטריען, וואס האבן געשאפן גוטע פראדוקטן פירן א שיין-לעבן אדער געפונען זיך אין גסיסה. האנדל און מלאכה און זעלבסטפארשטענדלעך די ארבעטער ליידן זער שווער און אויך די נויט פון די פויערים וואקסט. אלע פאדערן זיי הילף פון דעם שוואכן שטאט. די פויערים, וועלכע קענען נישט מער דערטראגן די קאנקורענץ פונם אויסלאנד נויטיקן זיך אן א תבואה-צאל און אן פרייזן, אומאפהענגיקע פונם וועלט-מארק. די גאנצע ווירטשאפט וועגעטירט נאר און דער יאוש וואקסט פון טאג צו טאג. און נאר דורך דער פארביטערונג איז עס צו פארשטיין, פאר וואס ס'פולן זיך אלץ מער די שורות פון די מיליטערישע ארגאניזאציעס, וועלכע האפן דורך א פוטש צו ענדערן דעם איצטיקן רעזשים און צו פארבעסערן זייער מאטעריעלע סיטואציע.

די ריידל-פירערס פון די ארגאניזאציעס זיי האבן אויך אנדערע פלענער. זיי ווילן צו נישט מאכן אלע ביזאיצטיקע אויפטוען פון דער ארבעטערשאפט, אלע די דעמאקראטישע און סאציאלע אנשטאלטן, זיי ווילן ווידער דאס פאלק שמידן אין קייטן פון א פאליציי-רעזשים און צענזור, ווידער אויפרעכטן א ממשלה פון די גדולים.

מ'מוז אבער תמיד אנווייזן דערויף, אז דער וויכטיגסטער מאמענט אין דעם תהו ובהו, איז די קראנקהייט פון דער קאפיטאליסטישער וועלט, די אומגליקליכע ארגאניזאציע פון דער גאנצער היינטיקער ווירטשאפט. אלע די קליינע סוקצעסיע-מלוכות מיט זייערע אינדוסטריען און צאלן, אלע די אומנאטירלעכע גרעניצן אויף דעם קליינעם שטח פון אייראפא, וועלכע זענען א פועל-יוצא פון אימפעריאליזם פון די נאר וואס באפרייטע פעלקער...

עסטרייך איז אן אן אפזאץ-געביט. די הויך-קוואליפיצירטע עסטרייכישע ארבעטער, וועלכע ארבעטן זייט דורות אין איין און דעמזעלבן פראדוקציע-צווייג, און צייכענען זיך אויס מיט א גרויסער געניטקייט און טיכטיקייט, זיי האבן איצט נישט ווו צו ארבעטן. דערצו מוז מען נאך צוגעבן דאס פאליטישע מאמענט: די דיקטאטורן אין אונגארן, איטאליע און יוגאסלאוויע, וועלכע לאזן נישט רוען די פארשידענע עקסעלענצן, הויף-מקורבים, געוועזענע מיניסטער און אפגענוצעוועטע גענעראלן ווי אויך די גאנצע גרויס-בורזשואזיע. די אלע מחותנים, וועלכע געדענקען נאך גוט די פולע טעפ פלייש פון א מאל, נוצן אויס די פארביטערונג און די אומצופרידנקייט און גרופירן זיך ארום די היים-ווער-ארגאניזאציעס און כאטש זיי זענען אלע אפן אנטיסעמיטיש, איז עס א באוואוסטע זאך, אז אויך די יידישע פינאנץ- און אינדוסטריע-קרייזן שטיצן די באוועגונג און געבן איר גרויסע סכומים פאר דער „ארבעט".

וועט עס געלונגען דער רעאקציע איינצונעמען דאס סאציאל און קולטורעל אזוי הויך-שטייענדיקע ווין?

מיר ווילן האפן, אז די עסטרייכישע ארבעטער וועלן אויך דעם קאמף געווינען און מנצח זיין דעם שונא פון פראגרעס און פארשריט.

איינמאל — אין יאר 1848 — איז עס געלונגען דער רעאקציע צו רויבן ביי די ווינער די דערפאלגן פון א רעוואלוציע. נישט געהאלפן האבן דעמולט די באמיהונגען פון מארקס צו שאפן אן איינהייטס-פראנט פון ארבעטער און בירגער קעגן בשותפותן שונא. אין יענע בלוטיקע אקטאבער-טעג האט די האבסבורגישע סאלדאטעסקא פארנומען די שטאדט. ראבערט בלום איז געווארן דערהרגעט. די רעאקציע האט טריומפירט.

און אויך היינט באמיען זיך פינסטערע עלעמענטן צו נישט צו מאכן די עראבערונגען פון דער רעוואלוציע. אבער די אכט-יארצענטליק זייט יענעם ערשטן קאמף האבן געשטארקט די ארבעטער-ארגאניזאציעס און זיי וועלן נישט ווערן באזיגט. די גאנצע דעמאקראטישע וועלט ווענדעט זיך מיטן גרעסטן אינטערעס קיין ווין, און ס'דערמאנען זיך די שורות פונם פרייהייטס-דיכטער פון 1848, וועלכער האט געשריבן:

„וואלטן מיר געקאנט תפלה טון,
מיר וואלטן געלעגן אויף די קניעס
וואלטן מיר געקאנט וויינען,
מיר וואלטן געוויינט פאר ווין".

היינריך דעלינדיש.

יידן און אראבער

רעכט פון פארגאנגענהייט און רעכט פון צוקונפט — מינאריטעט און מאיאריטעט.

א סאציאליסטישע שטימע צום ארץ-ישראל פראבלעם.

אז קארל קויטסקיס שטעלונג צום ציוניסטישן פראבלעם, ווי ער האט זי פרעציזירט אין זיין באקאנטן ארטיקל נאך די בלוטיקע געשעענישן אין ארץ-ישראל, — (מיר האבן געפרווט אין לעצטן נומער „טשערנאוויצער בלעטער" אויפדעקן די דענקפעלערן אין זיינע אויספירונגען) — אז קויטסקיס שטאנדפונקט איז נישט דער אלגעמיין אנגענומענער אין דער סאציאליסטישער וועלט, באווייזט אן ארטיקל צום יידיש-אראבישן פראבלעם, וואס איז אפגעדרוקט אין סעפטעמבער-העפט פון די בערלינער „סאציאליסטישע מאנאטסהעפטע". כאטש דער ארטיקלשרייבער, — ער הייסט יוליוס קאליסקי — פארשליסט נישט זיינע אויגן פאר קיין איינציקער טייל-פראגע פונם גאנצן פראבלעם-בינטל און כאטש ער מאטיווירט זיין שטאנדפונקט אויף א נישט ווייניקער סאציאליסטישן אופן ווי קויטסקי, זענען זיינע אויספירן און קאנקלוזיעס אנדערע, פארן יידישן פאלק גערעכטערע און פאר זיין צוקונפט אין ארץ-ישראל אפטימיסטישערע ווי ביי קויטסקין. און דאס דערפאר, ווייל קאליסקי איז, ווייזט אויס, נישט קיין ייד און ער איז דערפאר אפגעהיט פון דער איבערמאס אביעקטיווקייט, וואס פירט צו טיפסטער אומגערעכטיקייט, אויב א ייד, און נאך דערצו א יידישער סאציאליסט, האט צו משפטן אין א זאך, ווו איינע פון די צוויי צדדים זענען יידן.

דער ארטיקלשרייבער איז זיך נאטירלעך קלאר איבער די מאטיוון פון דער באלפור-דעקלאראציע און ער ווייסט גאנץ גוט, אז דאס יידישע קאפיטאל איז אין ארץ-ישראל א שטענדיקע גרייטע הילף פארן ענגלישן אימפעריאליזם. נאר, פרעגט ער, האט מען דען א רעכט, אזוי מיר-נישט, דיר-נישט צו אידענטיפיצירן יידיש קאפיטאל מיט יידישן פאלק? מוז מען דען נישט, פארקערט, זיך פארלעגן די פראגע, צי זענען יידישע ארבעטער און פויערים דערפאר גענאנגען קיין ארץ-ישראל, כדי דארט באהילפיק צו זיין דעם בריטישן אימפעריאליזם, צי האבן זיי אפשר נאר, אלס טייל פון א פאלק פון 16 מיליאנען, אומאפהענגיק פון ענגלאנדס צילן, א רעכט צו פראדוקטיווירן זייער נאציאנאלן באדן? נישט יעדער וועט עס אפשר קאנען משיג זיין, וואס די יידישע קאלאניזאציע אין ארץ ישראל ווערט געשטיצט פון יידישן קאפיטאל, — דערפאר אבער מוז מען זיך באמיען, צו פארשטיין די נאציאנאלע שאפונגס-כוחות פונם יידישן פאלק, וואס איז זיך מקריב אין זיין קאמף, צוריקצוגעווינען זיין לאנד.

וואס גיט די אראבער א רעכט אויף ארץ-ישראל? קאן מען דען מסכים זיין מיט דעם געבילדעטן אראבער, וואס האט, אין א אינטערוויו געשטעלט די פראגע: „וואס האבן די יידן צו זוכן דא ביי אונז אין לאנד? דריי יארהונדערטער האבן זיי דא געוווינט, א מאל, פאר לאנגע, לאנגע צייטן. מיר אבער וווינען דא שוין 7 הונדערט יאר). ווער־זשע איז מער בארעכטיקט, מיר צי זיי? ניין! וואָרן פארהערט מען אפילו די באוווסט־ צי אומבאוווסטזיניקע פאלשע דארטירונג פונם אראבער — יידן האבן געלעבט אין זייער לאנד נישט דריי, נאר דרייצן הונדערט יאר, צווימאל אזוי לאנג ווי די אראבער — אזוי מוז מען אים, אין דער גאנצער וועלט פירהאלטן, אז יידן האבן פארטיידיקט זייער ערד אין א סך שווערע מלחמות און — אחוץ דעם האבן זיי **געארבעט** אויף אט דעם באדן! און פירהאלטן מוז מען זיי אויך, אז מיטן אריינקומען פון די אראבער אין ארץ ישראל איז דער באדן, „וואס פון אים איז געפלאסן מילך און האניק", ממש אויסגעטרוקנט און אויסגעדארט געווארן אונטער זייערע פיס, — און אז דאס לאנד איז אזוי פארשטיינערט געבליבן ביז צו די טעג, ווען יידישע ארבעטנדיקע מאסן האבן זיך אהין צוריק אומגעקערט. אונטער די הענט פון אט די ארבעטער און פויערן האט די ארץ-ישראל-ערד אנגעהויבן זיך צו באפרוכפערן פונס ניי.

געוויס — וואס גייען אונז אן היסטארישע רעכט און וואס דארף אונז ארן די פארגאנגענהייט פון אט דעם לאנד און זיין פארבונדנקייט מיטן גורל פונם יידישן פאלק? מיר סאציאליסטן זענען זיכער די לעצטע, וואס ווילן ארויסדרינגען רעכטן נאר פון דער פארגאנגענהייט אליין! אבער מיר קוקן אויף דער צוקונפט. און אויב מיר קאנען פון דער פארגאנגענהייט הרינגען אויף דער צוקונפט, — דאן, און נאר דאן, מוזן מיר זי אויסהערן. און דער פאקט, וואס יידן, געפילסמעסיק פארבונדן מיטן אלטן לאנד, פרוון עס צו קאלאניזירן און זענען אזוי ארום געווארן אמתדיקע דערוועקערס פונם לעבן אין אים לעגט אויף אונז סאציאליסטן, אונז פארטרעטער פון דער אידיי פון שאפן, ארויף דעם חוב, מיט אלע כוחות צו שטיצן דעם ווידער-אויפבוי און צו העלפן דעם שאפנדיקן יידישן ווילן אקעגן דער אומטעטיקער אראבישער מאכט.

„יא", וועט מען אבער קאנען צו אונז טענהען, „אבער לויטן זעלבסטבאשטימונגסרעכט פון די פעלקער האבן די אראבער דאס רעכט צו געוועלטיקן אין ארץ-ישראל. פארווערן זיי דאס רעכט, הייסט, זיי אנטון א גרויסע עולה, און מעג די עולה זיין דיקטירט אפילו פון די איידלסטע מאטיוון. דארויף האבן

מיר צו ענטפערן, אז אין א פאל ווי דעם געגעבענעם, ווען מערהייט און מינדערהייט איינאיינעם באטרעפן נאך נישט גאנצע דריי פערטל מיליאָן, איז אבסורד, צו אָפערירן מיט אָט די באגריפן, וואס מען קאָן אנווענדן נאָר ביי גרויסע ציפערן. דא אבער, האט מען נישט צו באטראכטן די איצטיקע צאָל באוווינער, נאָר די פילפאכיקע צאָל, וואס זי וועט אמאָל אויסמאכן, אז דאס לאנד וועט זיין קאָלאָניזירט און באפעלקערט לויט ריכטיקע פרינציפן. אָט דאס איז, קלאָר און איינפאך, א פאָדערונג, געשטעלט פון רער פראָדוקציע-עטיק! און דער, וואס אנערקענט דאס פאָסטולאט פון ש א פ ן, טאָר נישט אקעגנשטעלן זיך אקעגן דעם אויפשליסן דעם באָדן און זיינע פראָדוקטיוו־כוחות, נאָר צוליב דעם, כדי די איצטיקע קליינע צאָל, וואס שטייט אין גאָר קיין שום פארהעלטניש צו די פראָדוקציע-מעגלעכקייטן, זאָל נישט ווערן געשטערט אין אירע הערשער-רעכט. ערשט דעמאָלט, ווען ארץ-ישראל וועט אין דער אמת׳ן פארמאָגן די צאָל איינוווינער, וואס דערוויזט זיך פארן אָפטימום (דאס הייסט: פאר דער מעגלעכסט בעסטער) פאר זיינע פראָדוקציע-מעגלעכקייטן, ערשט דעמולט וועט מען קאָנען רעדן פון מערהייט און מינדערהייט: דערווייל אבער הייסט אנווענדן דאס זעלבסטבאשטימונגסרעכט אין אונזער פאל א דעגראדירן דאס רעכט.

און מען זאָל נישט פארגעסן: די אראבער האבן א לאנד, וואס איז אזוי גרויס ווי גאנץ אייראָפּע און ביי זיי האבן די יידן, אז זיי האבן אָנגעהויבן מיט דער ארץ-ישראל-קאָלאָניזאציע, איינגנטלעך גאָר נישט צוגענומען. פארוואס-זשע זאָל מען זיי, די אראבער נאך געבן א רעכט, אָט דאס קליינטשיקע לאנד, ווי זיי אליין האבן דורך דורות און יאָרהונדערטער נישט גערירט קיין פינגער פאר זיין פראָדוקטיווירונג, פארווערן דעם טייל פונם יידישן פאָלק, וואס שטרעבט נאך א נאציאָנאלן באָדן און וואס האט דעם כח, אים צו באפרוכפערן? צי טאָר גאָר דער סאָציאליזם צולאזן, אז בריט׳שע אימפעריאל-פאָליטיק, וואס האט היינט קיין אינטערעס נישט אין דער יידישער אויפבוי-ארבעט, זאָל שטערן די ציוניסטישע קאָלאָניזאציע?

סוף כל סוף וועט דער סאָציאליזם אליין דערונטער ליידן, אויב ער וועט זיין מסיע נישט אויספירן, וואס באשטייט אין דעם, צו פארהעלפן א פאָלק צו זיינע רעכט, וואס וויל דערגרייכן זיין ציל, צו קאָנסטיטואירן זיך אלס א זעלבסטשטענדיקע נאציע. דער גרויסער געדאנק פון אינטערנאציאָנאלער סאָלידארישקייט וועט ערשט דאן ווערן פארווירקלעכט, ווען יעדעס פאָלק וועט אויף זיין באזונדערן אופן, אויף א נאציאָנאל געזיכערטן באָדן זיך קאָנען אנטוויקלען אין ראמען פון א גרעסערער געמיינשאפט. קיין שום מאכט אויף דער וועלט וועט נישט מער אָפהאלטן די יידן פון זייער רעכט אויף ארץ-ישראל, אויב נאָר די יידן אליין וועלן נישט מיד ווערן אין זייער ווילן ווייטער צו פראָדוקטיווירן דעם באָדן.

קאַליסקי שליסט דעם ארטיקל מיט די ווערטער: „די קאָלאָניזאציע פון ארץ ישראל דורך די יידן, דער ווידעראויפבוי פונם לאנד דורך זייער ארבעט קאָן היינט אין ערנסטן פאל ווערן אָפגעלענט אויף שפעטער, אויף קיין פאל אבער קאָן מען זי היינט אין גאנצן אָפשטעלן.“

———

די גליקן פונם נייעם צאָל־טאַריף.

(סוף*).

אין פריהעריקן ארטיקל איז אָנגעוויזן געוואָרן אויף וואס פאר א פארשידענע אופנ׳ים ס׳באמיהען זיך די איינצעלנע אימפעריאליסטישע מלוכות געטריבן פון זייער עקספאנזיוו-תשוקה, צו געווינען די קליינערע לענדער פאר זייערע אינטערעסן. אזוי למשל פראקטיצירן עס די ענגלענדער אין זייער קאָלאָניאל-פאָליטיק: זיי שיקן קודם די מיסיאָנערן אלס אוואנגארד, כדי צו געווינען די „ווילדע“ פעלקער פארן גלייבן פונם אמתן גאָט... באלד נאָך זיי רוקט זיך נאך דער סוחר מיט זיינע גלעזערנע פערל און אנדערע שיינע צאצקאלעך און נעמט דערפאר צו דאס פשוטע עלעפאנטן-ביין און די אנדערע רוישטאָפן, וועלכע וואלגערן זיך דאָרט ארום. גאָר גיך דערוויסן זיך די „ווילדע“, אז דער גלאנץ פון די פערל איז נישט עכט און ס׳באוויזט זיך תיכף דאס שפּיזל פונם ענגלישן זעלנער, כדי צו באשיצן „ענגליש לעבן און אייגנטום“...

דייטשלאנד האט נעהאט א שפּעציפישן עקספאָרט-ארטיקל, אין וועלכן ס׳האָט אים קיינער נישט געקאָנט קאָנקורירן — א מין מאָנאָפּאָל סחורה. ס׳האָט באגליקט אלע קליינערע מדינות מיט פירשטן, קעניגליכע שפּראָצן אָן וועלכע מ׳האָט זיך שטארק גענויטיקט. באזונדערס אין די באלקאן-לענדער ווייסט מען דערפון צו זינגען און צו זאָגן. נאָך די פרינצן פלעגן נאָכקומען אָפיצירן כדי צו אָרגאניזירן די ארמייען. און אָט די אָפיצירן האָבן שוין אויף א פריינטשאפטלעכן אופן אויסגעפועלט די נויטיקע הנחות פארן אריינפיר פון די אנדערע דייטשע עקספּאָרט-ארטיקלען. אזוי ווערט עס קלאָר, פאר וואָס דייטשלאנד האָט פאר דער מלחמה פארנומען דעם ערשטן פלאץ אין דער עקספּלאָאטאציע פון רומעניע און פאר וואס האמבורג איז געווען דער וויכטיקסטער פלאץ פארן רומענישן פעטראָל און אנדערע ערד-אייל-פראָדוקטן.

נאָך דער מלחמה האָט זיך מיטן פארגרעסערן פונם לאנד און דעם צוּוואקסן פון אייגענע אינדוסטריען שטארק קאָמפּליצירט די רומענישע ווירטשאפטס-פאָליטיק און ס׳איז זיך אויך נישט צו פארחדושן, וואס די ליבעראלע ווירטשאפטס-פאָליטיקער, וואס זענען אויפגעוואקסן אינם האָריזאָנט פונם קליינעם רומעניע פון פארן קריג האבן נישט געוואוסט ווי אזוי צו פארענטפערן אָט די שווערע אויפגאבע און דעם קריזיס אין וועלכן מיר געפינען זיך זייט יאָרן.

אויף דעם געביט האָט זיך אויך געפירט דער מכלומרשטער זאכלעכער קאמף פון דער נאצ.-צאראנ. אָפּאָזיציע, וועלכע האָט עס לייכט געהאט אויפצודעקן און אָנצוּווייזן די פעלערן, ווייל א יעדער האָט זיי געפילט און געזען. און פאר קיין שום געזעץ האבן די ליבעראלן טאקע אזוי מורא געהאט ווי פארן נייעם צאָל-טאַריף, וואס האט געדארפט לויטן אָנזאָג פון דער רעגירונג איבעראנדערשן דעם גאנצן ביזאהעריקן ווירטשאפטס-סיסטעם.

די ליבעראלע באָארן, וואס זענען דורך דער פסעוודא-אגראר-רעפאָרם געקומען צו גרויסע פינאנציעלע מיטלען און אויך סיי ווי געהאט דאס גאנצע באנק-קאפיטאל אין זייערע הענט, האָבן נישט געוואוסט ווי אזוי זיך איינצואָרדנען אין דער אלגעמיינער אינדוסטריאליזירונג, וועלכע האָט זיך אָנגעהויבן אין רומעניע באגלייך מיט די אנדערע סוקצעסיע-לענדער. וואָס ס׳איז דערפאר געווען גרינגער און איינפאכער פאר אזוינע איניציאטיוו-ארעמע און „דערפינדערישע“ קעפּ ווי אונזערע באָארן ווי צו פארכאפן די אינדוסטריע פון די נייע פראָווינצן, וועלכע איז זי געווען אָנגעגרייט ווי א געבראָטן טייבל?

און דא האט זיך אָנגעהויבן דער שארפער קאמף צווישן דער זיבנבירגער נאציאָנאל-פארטיי, דער רעפּרעזענטאנטין פונם אינדוסטרי-קאפיטאל און די ליבעראלן, די פארטרעטער פונם באנק-קאפיטאל. איין געזעץ נאָכן אנדערן איז געמאכט געוואָרן מיט דער באשיינפערלעכער כוונה צו באשטייערן די גאנץ באדייטענדיקע אינדוסטריען, זיי רואינירן, כדי זיי צו קאָנען אויפקויפן פאר א שיבוש. און פאר די אינדוסטריען, אין וועלכע ס׳האט זיך איינגעגעבן אריינצודרינגען די ליבעראלן האט מען באשאפן שוץ-צאָלן, וואס האבן פארטייערט די וויכטיקסטע קאָנזום-ארטיקלען און דורך דעם אראָפּגענידריקט דעם לעבנס-שטייגער. אונטערן שוץ פון אָט דעם טאריף איז אויך געוואקסן ווי אויף הייוון אן אינדוסטריע, וועלכע האט נישט געהאט קיין נאטירלעכן באָדן און וועלכע מוז צוזאמענברעכן ביים לייכטעסטן קריזיס, באגראבנדיק אונטער אירע חורבות הונדערטער ארבעטער-משפחות. די אונטערנעמערס זיי בלייבן נאך תמיד מיט מער ווי זיי האבן אריינגעלעגט אין די געשעפטן!

אז די איצטיקע רעגירונג האט אריינגעטראגן אין פארלאמענט דעם נייעם צאָל-טאריף האט זיך דער ווירטשאפטס-מיניסטער געגאָרט די לענדן און מיט א פארנעם א לאָז געטון צו דער טריבונע און מ׳האט געקאָנט מיינען, אז די ליבעראלן וועלן זיך פארקריכן אין די מויז-לעכער, ווייל דער נייער צאָל-טאריף וועט ברענגען א טויט-משפט אויף זייער ביזאיצטיקער ווירטשאפט. מיט א דערהויבענער שטימע האט מיהאלאקע אויסגעשריגן: די נייע רומענישע אינדוסטריע איז א

*) זע „טש. בל.“ נר. 20.

נאָטיצן

מינאָריטעטן־געזעץ.

מיט א פאר טאָג צוריק האָבן די טאָג-צייטונגען געבראכט א ידיעה וועגן מינאָריטעטן-סטאטוט, וועלכן די רעגירונג האָט בדיעה פארצולעגן דעם פארלאמענט אין דער קומענדיקער סעסיע. שוין די פרינציפן נאָך וועלכע דער מינאָריטעטן-סטאטוט זאָל אויסגעארבעט ווערן, מאכן קלאָר דעם אופן און דעם תוכן פון דעם געפלאנטן געזעץ.

די מינאָריטעטן ווערן איינגעטיילט אין כשרע ה. ד. שטאטספריינטלעכע און אירעדענטיסטישע נאציעס, הוץ לזה זענען נאָך פאראנען נאציעס, וואָס זענען אמאָל געשטאנען אונטער פרעמדהערשאפט און זענען פון דער דאָזיקער אנטראָמאניזירט געוואָרן, אָט דאס איז דער „גרונט-פרינציפ“ פונם קומענדיקן מינאָריטעטן-סטאטוט.

פארשטייט זיך אז די אירעדענטיסטישע נאציעס (אונגארן) דארף מען בכלל קיין נאציאָנאלע רעכט נישט געבן, ווייל זיי וואָלטן די רעכט אויסגענוצט פארן פארשטארקן דעם אירעדענטיזם, וועלכער איז דאָך זיכער א געפאר פארן באשטאנד פון דער מלוכה. ווידער די נאציעס, וואס זענען א מאָל פון פרעמדהערשאפט „אנטנאציאָנאליזירט“ געוואָרן (אוקראַינער און אפשר אויך יידן) דארף מען זאָרגן אז זיי זאָלן זיך אומקערן צו זייער אלטער פארשטייט זיך רומענישער נאציע.

צי זענען אָט די פרינציפן פאר דעם מינאָריטעטן-סטאטוט נישט א פארס פאר אלע מינאָריטעטן אין רומעניע? צי איז דאס נישט א ארויספאָדערונג פון אלע מינאָריטעטן? ווער האָט דאס רעכט איינצוטיילן די מינאָריטעטן אין קאטעגאָריעס? ווּ זענען די פייערדיקע פראָקלאמאציעס פאר מינאָריטעטן-רעכט אין אלבא-יוליא? ווּ זענען אונזערע גרויסע יידישע פאָליטיקער? אָדער מיינען זיי, אז מ׳וועט די יידן בעסער באהאנדלען ווי אנדערע נאציעס?

א. ד.

אין א סליחות־נאכט.

(א מעשה שהיה מיטן לובלינער „חוזה“ ז״ל).

אין אזעלכע ביטערע צייטן, ווי אונזערע, ווען בעוונותינו הרבים די פרנסה פון אחינו בני ישראל איז אזוי שטארק געשלאָגן, אז אויף יעדער יידישער חיונה וואקסן אויס צוואנציק נישט-יידישע, וועלכע ווילן אונז עוקר מן השורש זיין, איז א סגולה צו דערציילן, ווי אזוי דער לובלינער „חוזה“, האט אמאָל געפירט א מלחמה קעגן אזעלכע צרות און זיי גובר געווען.

נישט ווייט פון לובלין, אויפן ישוב, האט געוווינט אן ארענדאר, א גרויסער גביר, געהאט גרויס שפע און א שיינעם פדיון במשך פון כמה וכמה שנים, געפראוועט דאָרט דעם מסחר מיט משקאות, חתונה געמאכט קינדער, מכניס-אורח געווען גוטע יידן און געלעבט בשלום און נחת.

מאכט זיך איינמאל, אז א גוי דערעפנט א שענק פונקט אקעגן דעם יידנס שענק. דעם יידנס מזל האט זיך פלוצים ווי אָפגעטון, ער האט שוין ווייניקער געלייזט און איז געוואָרן אָרעמער פון טאָג צו טאָג.

האבן אים זיינע פריינט געראָטן, אז ער זאָל פארבעטן צו זיך אין דאָרף אריין דעם לובלינער רבי, זאָל מאכן פאר אים א סעודה, און עס קאָן זיין, אז דורכדעם, וואס דער רבי וועט זיין ביי אים אויף א סעודה, וועט אים דערפון ארויסקומען א טובה.

דער ארענדאר האט אזוי געטון, און ערב „שלוש-עשרה מדות“ איז ער געקומען צופאָרן קיין לובלין. דער רבי, וועלכער האט שוין ווי געוווּסט פונם גאנצן ענין, איז מרוצה געוואָרן צו פאָרן און מיטגענומען נאר זיין געטרייען תלמיד, ר׳ שלום, דעם בעלצער רב.

קומענדיק אין קרייטשמע, האט דער לובלינער עפעס טועם געווען און צוגערופן דעם שענקער, וועלכער האט אים, מיט א ציטערדיק קול דערציילט די גאנצע מעשה, מהחל ועד כלה.

דער שטייגער פונם לובלינער „חוזה“ איז געווען צו זאָגן ווערטלעך, אזוי, אז דער פּראָסטער עולם האט געמיינט, אז עס איז סתם הלצות און נישט מער. די גרעסערע און עלטערע חסידים האבן אבער געוווּסט, אז דער הייליקער לובלינער רעדט אפילו קיין איין וואָרט נישט לבטלה און אז אפילו אין זיינע לצנות-רייד, ליגן טיף פארבאהאלטן סודות התורה און געהויבענע קבלה-רעיונות.

ווען דער דאָרפס-ייד איז צוגעקומען צום רבין און אָנגעהויבן אויסדערציילן זיין ביטער הארץ, האט דער רבי אָנגעהויבן לאכן און געזאָגט: זעט נאָר דעם געלן רמאי (דער דאָרפס-ייד האט געהאט א געלע באָרד), נאָך איידער ער גיט מיר א ביסל בראָנפן, וויל ער שוין, אז איך זאָל אים באצאָלן...

דער רבי האט זיך געוואשן צום עסן, און ווי באוווּסט האט דער לובלינער אפילו דעם ענין פון עסן דערהויבן צו א מדרגה פון א „עבודה“ און זיין טיש איז געווען אין דער בחינה פון „מזבח-הזהב“, דער „שלחן אשר לפני ה׳“, זיין טיש איז שטענדיק געווען א שולחן-מלכים. פון דעסטוועגן, האט פונם ברויט קיינמאל נישט געפעלט מער ווי דריי „כזיתן“ און דאס עסן איז געווען מיט גרויס קדושה און טהרה, ממש אן עבודה ווי טלית און תפילין. ער, ז״ל פלעגט שטענדיק זאָגן: „דער וואס קאָן נישט עסן ווי ס׳געהער צו זיין, דער קאָן אויך נישט דאווענען ווי ס׳געהער צו זיין“...

אינמיטן דער סעודה איז דער דאָרפס-ייד ווידער צוגעגאנגען און דערציילט דעם רבין די מעשה מיטן גוי, ווי אזוי ער האט אוועקגענומען זיין פרנסה. דער לובלינער „חוזה“, האט אים ווידער געענטפערט: „געלער רמאי, וואס ווילסטו?“

אזוי איז אויך געווען נאָך דער סעודה. דאס מאל האט אים דער רבי שוין גערופן „פרא-אדם“. דער שענקער איז געשטאנען און געקלערט, נישט געוווּסט וואס צו טון און זיך געפילט באליידיקט, וואס דער רבי האט אים מביש געווען. פארן בענטשן האט מען געגרייט די ברישקע צום פאָרן. דער שענקער איז געשטאנען און געקוקט דעם רבין אין מויל אריין און שוין געגאַרט צו הערן פון אים זיינע הייליקע ווערטער, אז ער וועט מכניע זיין דעם גוי און אויף אים, — זיין חסיד אראָפּשיקן שפע פון ברכה.

מיט אמאָל גיט דער לובלינער א זאָג צו זיין תלמיד, ר׳ שלום בעלצער: „קום, וועלן מיר א ביסל ארומגיין!“ ער האט אויך מיטגערופן דעם שענקער און אים אויסגעפרעגט, ווּ ס׳איז דעם גויס שענק, ווי אזוי זיין מוטער הייסט, צי איז ער א פרומער, צי האלט ער זונטאָג און אנדערע פרטים.

פלוצלים האט דער לובלינער א זאָג געטון: „בעלצער רב, קום לאָמיר פאָרן צוריק קיין לובלין, מיר וועלן נאָך פארשפעטיקן סליחות.

זיי האבן געזעגנט זיך פונם ארענדארס בני-בית, און די פערד האט זיך פאמעלעך געלאָזט אין וועג אריין. דער ארענדאר איז אליין געווען דער קוטשער.

ס׳איז געוואָרן שפעט אין דער נאכט. חצות.

דער רבי האט זיך געוואשן די הענט און זיך גענומען זאָגן סליחות אויף אויסנווייניק, געזאָגט און געוויינט, ממש ווי א קליין קינד. אלע מינוט אָפגעזיפצט: „ותצילנו מכל גזירות אכזריות“ און „קבץ נדחינו...“

דער הימל האט זיך ווי פארוואָלקנט, געריכערט און עפעס ווי א שטיל פייערל איז דורכגעלאָפן איבער די גרעזער, וועלכע האבן צוגעשאָקלט מיט די קעפּלעך און געזאָגט א תפלה-בלחש...

אזוי איז אוועק ביז נאָך האלבער נאכט. ר׳ שלום דערזעענדיק דעם רבינס דבקות און וואס האט שוין געקאָנט דעם רבינס „מיחוש“, האט געציטערט ווי א פיש אין וואסער. ער האט פשוט מורא געהאט, צו לאזן אים צופיל אין זיין דבקות, דער „בטול היש“ זאָל ביי אים נישט אוועק צו ווייט. דער שענקער ווייסט פון גאָר נישט, — זיצנדיק אויף דער קעלנע — וואס אונטער אים טוט זיך, אלע מאָל: „וויאָ“! „וויאָ“! צו די פערדלעך, און פארטראכט וועגן זיין שענק.

ר׳ שלום האט זיך גענומען צו דער שמירה, נישט אראָפּגעלאָזט פון רבין קיין אויג און אלע מאָל, ווען ער האט דערזען, אז דער רבי גייט צו ווייט אוועק, איז צופיל פארטיפט אין זיינע הייליקע רעיונות, פלעגט ער אָנהויבן שרייען אויף דעם קוטשער, הלמאי ער שלאָפט, כדי דער רבי זאָל דערהערן און זיך אויפכאפן פונם פאר דבקות׳קייט.

און דער רבי זיצט נאָך אלץ, קוקט גלייך ארויף צו די שטערנדלעך פון הימל און זיך ווי דורכגערעדט מיט עמיצן פון אויבן.

ר׳ שלום האט שוין געהאט אויסגענוצט אלע תחבולות און גאָר-נישט: דער רבי איז אלץ כסדר אין התבוננות. ער האט שוין פארשטאנען מיט וואָס דאס שמעקט און אליין זענען זיי אין וועג, און פינסטער איז, און ניין פשוט אָפרייסן דעם רבין פון זיינע מחשבות, האט ער נישט געוואָלט און ווייטער אים אזוי לאָזן, האט ער אויך מורא געהאט.

האט ער זיך מוסר-נפש געווען און האט א צי געטון דעם לובלינער ביי דער פאָלע, מורמלנדיק:

„זאָל דער רבי שוין מוחל זיין, וואס איך דערמאן אים, אז דער מזרח האט שוין אויפגעלויכטן און דער רבי איז צופיל פארטראכט, ער וואָלט זיך בעסער דורכגעשלאָפן דאָ אויף דער פור.“

דער לובלינער האט שטארק אָפגעזיפצט און געענטפערט:

„דיר, בעלצער רב, איז גאנץ גוט, דו קאָנסט זיך שלאָפן ווען די ווילסט, דיין טרחה און משא איז קליין, אָבער איך, דארף דאָך נאָך אזויפיל מתקן זיין און אָפלעגן איז נישטאָ אויף וועג, וואס זאָל איך טון?“

אויף מאָרגן האט מען געהערט, אז דעם גויס שענק איז אָפגעברענט געוואָרן און אז ס׳איז פון אים קיין שריד ופליט נישט געבליבן. איין טייל חסידים האבן געזאָגט, אז דערצו האבן געבראכט די לצנות-רייד פונם לובלינער, און א יש אומרים איז דאָ, וואס זאָגן, אז די זאך איז גאָר געשען דורך די צרופים, וואס ער האט מכוון געווען בשעת די סליחות אין פעלד.

זיין זכות זאָל אונז ביישטיין!

א. מ א י א נ ס ק י.

——

פאראזיטערע און האט קיין שום עקזיסטענץ-בארעכטיקונג!

אבער וואס איז באשאפן געווארן נאך די אלע גרויסע חבלי-לדה?

ס'איז געפאלן די מאסקע פון דער נאצ.-צארא-ניסטישער דעמאגאגיע!

דער נייער צאָל-טאריף האט אלץ געלאזט ווי פריהער אהוץ א פאר דערשווערונגען. אזוי מוז עס אומבאדינגט באצייכנט ווערן אלס א קולטור-פיינטלעכער אקט, די העכערונג פונם אָפּצאָל אויף בליי-שטיפטן מיט פולע טויזנט ביז צוויטויזנט פראָצענט, בעת פריער האט מען געצאלט פארן קילא 12 ביז 24 ליי באטרעפט ער היינט 240! און אזוי וויל מען באקעמפן דעם גרויסן אנאלפאבעטיזם און דעקן די באדערפענישן פונם לאנד דורך דער איינ-ציקער פאבריק, וואס קאָן פראָדוצירן קוים פאר א פערטל פונם קאָנזום.

ס'לאזן זיך אויסרעכנען א גאנצע רייע פון אר-טיקלען, וואס באווייזן די ריכטיקייט פון אונזערע אויספירונגען. אבער ס'איז איבריק, ווייל יעדער פילט אָט די גליקן פון דער נייער ווירטשאפטלעכע תקופה מיט איר וויכטיקסטן געזעצלעכן אויסדרוק, דעם נייעם צאָל-טאריף!

י. ז—ר.

———

די וואך.

די קריטישע סיטואַציע פון דער עסטרייכישער ווירטשאפט ווערט איצט באלייכטן דורכן צוזאמענ-ברוך פון דעם באָדן-קרעדיט-אנשטאלט, איינע פון די פיר פארבליבענע עסטרייכישע גרויסבאנקן. אירע אק-ציעס האבן פארלוירן פיר פיפטל פונם ווערט. די שאָדנס וועלכן ס'לײדן די קליינע שפארער באטרעפט שווערע מיליאָנען שילינג.

*

די ארבעטזאמקייט און שפּאַרעוודיקייט פונם דייטשן פאָלק דריקט זיך אויס אין די צאלן, וועלכע די דייטשע שפארקאסעס ווייזן אויס אין זייערע בילאנצן. די איינלאגעס פון די דייטשע שפארקאסעס זענען אין די לעצטע זיבן חדשים געוואקסן מיט א מיליארד מארק און האָבן באטראָפן סוף יולי 8 א האלב מיליארדן!

*

מאקדאָנאלדס באזוך אין וואשינגטאָן, וועלכער האָט ארויסגערופן אזוי פיל אומצופרידנקייט אין פראנקרייך האט שוין געבראכט רעזולטאט. ס'זענען אויסגעשיקט געוואָרן איינלאדונגען צו אן אנט-וואפנונגס-קאָנפערענץ, וועלכע זאל פאָרקומען דעם 20-טן יענער.

שטרעזעמאנס לויה אין וועלכער ס'האָבן אנטייל גענומען הונדערט טויזנדע פערזאָנען, איז געווען א גרויסע מאניפעסטאציע פון דייטשלאנד פארן פאר-שטאָרבענעם פאָליטיקער און דיפּלאָמאט. הערמאן מילער'ס הספד האט איבערגעלאזט א טיפן רושם.

*

דער 27-טער אינטערנאצ. שלום-קאָנגרעס איז געעפנט געוואָרן אין אטען. ס'באטייליקן זיך אלע אייראפעאישע מלוכות.

*

קעגן נייעם רומענישן צאָל-טאריף ווענדעט זיך א באשלוס פון דער טשערנאוויצער האנדעלס- און אינדוסטריע-קאמער, וועלכע פארלאנגט א רייע אפ-ענדערונגען, כדי צו שיצן די באדראטע אינטערעסן פון דעם מסחר און דער אינדוסטריע.

*

די רעזולטאטן פונם באקאלויראט-עקזאמען זענען מוראדיקע. מער ווי פיפציג פראצענט פון די קאנ-דידאטן זענען דורכגעפאלן. דער פיין פון דער יוגנט ביי אט די עקזאמינאציעס איז נישט צום באשרייבן.

*

די קאָנסטיטואנטע האָט אויסגעוויילט אויפן אָרט פונם פארשטארבענעם רעזשענט בוזדוגאן, דעם ריכטער פונם אויבערשטן קאסאציע-געריכט קאָנסטאנטין סאראצעאנו.

———

נייע ביכער

פראָפ. דר. וו. קאפעלע: „געשיכטע פון דער גריכישער פילאָזאָפיע", טייל I,

פארלאג יאטשקאווסקי 1929.

צו פילאָזאָפיע, ארער צו דער חכמה פון אלע חכמות, האט דער יידישער מאדערנער לייענער, איבער אומפארשטענדלעכע טעמים, ארויסגעוויזן א פיל קלע-נערן אינטערעס, ווי מ'האט דאס געקאָנט דערווארטן. פילאָזאָפיע (אמת ריין רעליגיעז!) איז אין אונזער אינטעלעקטועלן לעבן געווען אלע יאָרן ווייט נישט קיין פרעמדער אָביעקט און ס'איז צום באוואונדערן, וואס אויף דעם דאָזיקן געביט (חוץ זשיטלאָווסקים פרוּוו!) איז כמעט גאר נישט געשאפן אדער כאָטש איבערגעזעצט געוואָרן אין יידיש. געוויסע בראָשורן זענען כמעט דורכגעזייעט מיט א מענגע פילאָזאָפישע טערמינען און פראפאגאנדיסטישע קאמפילאטאָרן האבן גישט זעלטן און נישט מיט ווייניק שטאָלץ זשאנ-גלירט מיט: דיאלעקטיק, מאניזם, מעטאפיזיק, ריינעם פארנונפט, היסטאָרישן מאטעריאליזם, דואליזם און כדומה. דער נישט צוגעגרייטער לייענער אבער האט אויך אויף ווייטער ווינציק געגאָסן פון דער ווערטער-בוטאפעריע. די אייביקע פראגן פון עקזיסטענץ, דער דורות-לאנגער פראָצעס פון געדאנקען-אויסלייטערונג, פון כסדרדיקן דערנענטערן זיך צו די קוואלן פון אייביקן אמת, וועלכן ס'האבן דורכגעמאכט די גאונים פון מענטשלעכן געדאנק, זענען פאר אים געבליבן א פארנעפלטער סוד. דער פרוּוו אלזא, ארויסצוגעבן א פאָפולערע פילאָזאָפישע ביבליאָטעק אין יידיש, איז א געלונגענער און א נוצלעכער. ס'ווארטן אויף אזא ארויסגאבע א גרויסע צאָל נייגיריקע, וואס שטרעבן צו פארפולקאָמנען זיך אין קענטנישן.

דער געדאנק ארויסגעבן די געשיכטע פון דער פילאָזאָפיע איז א לאָגישער. קיין איינציקער דענקער האָט נאָך ביז היינטיקן טאָג נישט דער-גרייכט דעם אידעאל פון וועלט-אמת און מיר זענען מסופק צי וועט דאָס בכלל אמאָל ווער נישט איז פון די שטערבלעכע דערקלערן. דערפאר קאָן און דארף אינטערעסירן דעם לייענער נישט קיין איינ-צעלנע סיסטעמען, נישט קיין שולן אפילו, נאָר די גאַצקייט פון אנטוויקלונג פון מענטשלעכן דענקן. די גריכישע פילאָזאָפיע ווערט אָנגענומען אלס דער ווינקלשטיין פון דער פילאָזאָפיע בכלל. פראָפעסאָר קאפעלע איז אפילו טיף איבערצייגט, אז דאָס גרי-כישע דענקן האָט נישט געהאט „קיין מאסגעבנדע השפעות פון אָריענטאלישע קולטורקרייזן, — פון עגיפטישן, פעניציש׳ן, באבלישן, פערסישן אָדער גאָר אינדישן אורשפרונג", אז „פונקט ווי דער אָריענט-מענטש האָט זיך אין ערגעץ נישט געקאָנט דער-הויבן צו א ריין-פיזיקאלישער באטראכטונג פון די נאטור-געשעענישן, נאָר איז שטענדיק געבליבן שטעקן אין דער ספערע פון איבערנאטירלעכן, ווונדערלעכן, אזוי האט ער קיינמאָל נישט געמאכט קיין ערנסטע פרוּוון אויסצושמידן די פילאָזאָפישע גרונדבאגריפן פון דער מאטעריע," פון" גייסט, פון דער סובסטאנץ, פון נאטורגעזעץ, פון דער דערקענטניש-טעאָריע".

נישט אריינגייענדיק אין פאָלעמיק וועגן דער דאָזיקער באמת שטרייט-פראגע, קאָן מען דאָך אָנ-נעמען פאר פאָזיטיוו, אז די גרעסטע ווייכן פון דעם מאָדערנעם אייראָפעאישן געדאנק האָבן זייער אָנהויב גענומען אין די קוואלן פון דער אלטער עלאדע.

די סיסטעמען פון די גריכישע דענקער זענען יעדנפאלס, רעזערווירט געבליבן אין קאָמפּלעקסטער פאָרם און ביי א געוויסער אויספאָרשונג איז זיי גרינג צו סיסטעמאטיזירן און אויסבויען א גרויסארטיקן בנין.

דאָס בוך פון דר. קאפעלע איז נישט-אָריגינעלע ארבעט, נאָר א פאָפולערע אויסלעגעכץ, א כמעט לערן-בוך, וואָס גיט איבער גענוי וועגן לעבן און מערער, וועגן די דערגרייכונגען פון די גריכישע חכמים.

דאָ באקענען מיר זיך מיט פרימיטיווע אויפ-פאסונגען פון נאטור-געשייעניש'ן, מיט ערשטע פרוּוון פון גרויסע דענקער, צו דערקלערן פיזישע דער-שיינונגען, פרוּוון אומבאהאָלפענע לויט זייערע שוואכע פאָרשטעלונגען וועגן אלעמען, וואָס איז שוין היינט א ווויסנשאפטלעכער אלף בית, עכט-אינטערעסאנטע אבער לויט זייער שארפזיניקייט, געדאנקען-נראציעזקייט און אָפּטמאָל, כמעט שכנהשאפט מיט היינטצייטיקע אויפפאסונגען. דאָס ערשטע ביכל (פון טהאלעס ביז ליקיפאס) שוין איז אינטערעסאנט, פאָפולער, כאָטש מיט א קליינעם, אביסל טרוקענעם ניואנס, און מעג אָנגענומען ווערן פון פובליקום אלס האנטבוך, וואָס פירט אריין אין דעם מוזיי, ווי ס'לאָזט זיך באטראכטן דער גרעסטער ווּנדער פון אונזער צייט: דער מענטש-לעכער שכל אין פראָצעס פון אנטוויקלונג.

ב. טוטשינסקי.

——

טעאטער

באָריס טאָמאשעווסקי

(צו זיינע אויפטריטן אין טשערנאָוויץ).

פאר דעם טשערנאָוויצער פארמלהמהדיקן יידישן טעאטער-עולם איז טאָמאשעווסקי נישט קיין פנים חדשות, זיי געדענקען נאָך דעם רושם וואָס ס'האָט אמאָל געמאכט אויף זיי טאָמאשעווסקי בעת זיין גאסטראָלירן ביי אקסלראָדן אין גאָרטן דר. ראָטגאס.

היינט נאָך קארגע צוויי יאָרצענדלינק איז טאָמא-שעווסקי ווידער אין טשערנאָוויץ.

צייטן בייטן זיך, נייע צייטן — נייע מענטשן, און טאָמאשעווסקי וועט היינט פאר זיך האבן א גאָר נייע אווידיטאָריע מיט אנדערע באציאונגען צו יידיש טעאטער ווי צוריק מיט 20 יאָר, און אויך אנדערע פרעטענציעס צום יידישן טעאטער, ובפרט צום ייד. אקטיאָר.

טאָמאשעווסקי ווי איינער פון די בעסטע איג-טערפרעטן פון גאָלדפאדן, גאָרדין, קאברין, ליבין, זאלאטארעוו, טאָמאשעווסקי וכדומה, כאָוועט נאָך זייער ווארים די לוחות וואס ער האָט קנאפ מיט א האלבן יאָרהונדערט צוריק איבערגענומען אויף דעם אמעריקאנער טעאטער-בארג סיני. ער האָט ליב דאס אלטע טעאטער, רעדט דערפון מיט גרויס דרך־ארץ, ליבע און דאנקבארקייט, און זייענדיק פון די וועטעראנען, איז ער נאָך האָפערדיק. הגם איז ער איבערצייגט אן דער נויטווענדיקייט פון א נייעם לבוש פארן יידישן טעאטער.

באקענגט מען זיך מיט דעם אלט-יונגען טאָמא-שעווסקי רעדט ער פון נייע פאָרמען, א נייעם תוכן און נייע אויסערלעכקייטן, נאָר מיט די אלע איצט פאראנענע נייע ריכטונגען איז ער נישט מסכים. ער רעדט וועגן די פארשידענע פארזוכן וואס זענען געמאכט געוואָרן אין אמעריקע מצד די „יונגע", איז אָביעקטיוו אנערקאנט (אגב אין א גאָר קליינעם מאָס) די גוטע זייטן פון די נייע עקספערימענטן, אָבער לרוב האלט ער עס פאר אויבערפלאכיק, — די אלטע וועלט איז אוועק, און קיין נייע איז נאָך נישטאָ. די אלטע פלעיאדע פון אקטיאָרן ווי אדלער, קעסלער, מאָגולעסקו, ליפצין, מאָריסאָן לעבן נישט מער. אויפ־געשטאנען איז א יונגער „אמעריקאניזירטער" עולם, וואס עקספערימענטירט בלויז, און איז נאָך ווייט פון ממשות.

מיט גרויס שמערץ רעדט טאָמאשעווסקי וועגן דעם אלעמען, ס'איז און נישט קיין ווּנדער, מחמת טאָמא־שעווסקי — ווי שוין דערמאנט — פערזאָניפיצירט דעם אָנהויב פונם ייד. טעאטער אין אמעריקע, פון ניסיע בעלדזערס משורר איז אויסגעוואקסן נישט נאָר א גרויסער יידישער ארטיסט, נאר איינער פון די ענערגישעסטע פאָרקעמפערס פונם ייד. טעאטער.

האבנדיק 43 יאָר נאָכאנאנד אן אייגן טעאטער אין ניו־יאָרק, האט זיך טאָמאשעווסקי כסדר געסטארעט צו ברענגען דאס ייד. טעאטער אין אמעריקע אויף א בעסערער מדרגה. אזוי איז עס געווען טאָמאשעווסקי, וועלכער האט צוגענומען שילדקרויטן פון ריינהארדן און אים געבראכט צו זיך, מאָריס מאָריסאָן אוועקגע־נומען פונם דייטשן טעאטער און אים צו זיך גע-בראכט.

טאָמאשעווסקי, דער מעלאָדראמע־שרייבער און דער ספעציאליסט פין שפילן מעלאָדראמא און אָפע-רעטע, האט אויך חוש פארן בעסערן רעפערטואר, און ער ברענגט שלום עליכם'ען קיין אמעריקע און פירט אלס ערשטער אויף „סטעמפעניו". אויך שלום אש און אָסיפ דימאָוו קומען קיין אמעריקע אויף טאָמאשעוו־סקים רוף. אין די לעצטע יאָרן האט ער געבראכט די „ווילנער" קיין אמעריקע, נאר מיט זיי האט ער שוין נישט קיין נחת, אויף איין וואָגשאל — די פון דער זייט אקענגנעפייערטע „ווילנער", אויף דער אנדערער — מאָריס שווארץ'ס קונסט־טעאטער, און דער לעצטער האט איבערגעוויגן. אגב רעדט טאָמאשעווסקי מיט א סך ליבע פון מאָריס שווארץ'ן און ציילט זיך צו די גאָנסטע אנהענגערס פון שווארץ'ס טעאטער. מיט דרך־ארץ און ליבע רעדט ער אויך פון גורסקי, דעם פאָרשטייער פון דער „וניע". ער רופט אים די נשמה פון ייד. טעאטער אין אמעריקע. איצט האט טאָמאַ־שעווסקי זיך אביסל ארויסגעכאפט פון זיין פארביז־נעטן אמעריקע, און געקומען צו גאסט קיין אייראָפע. ליב אין געזונט אונז אונזער גאסט!

מישע וואָהל.

——

דאָס וויאָלין־קאָנצערט פון יוסף בערנשטיין,

דעם יונגן, גאָר באגאבטן קינסטלער, וואס האט שוין היינט א שם אין די קונסט-קרייזן, וואס האבן גע־האט די זכיה, אים צו הערן, קומט פאָר פרייטיק דעם 11-טן אָקטאָבער, האלב 9 א זייגער, אין היגן נאציאָנאל־טעאטער.

———

די „ווילנער טרופע" — אין דייטשער שפראך.

אונטערן קעפל „די ווילנאער אונד די שפראכע" שרייבט די „טעמעשווארער צייטונג" צ."א." צו דער „ווילנער „עליטגעזעלשאפט" (פון מיר אונטער־געשטראָכן) וואָס הויבט אָן זונטיק אין אָוונט צו גאסטראָלירן אין טעמעשווארער טעאטער, קאָן יעדער קומען נישט נעמענדיק אין אכט, צי ער פארשטייט זייער שפראך צי גיין. צו דער אָריענטירונג פונם פובליקום זאָל דערמאָנט ווערן, אז אלע קינסטלער קענען גוט די דייטשע שפראך, מחמת מיט „זשארגאָן" (פון מיר אונטערגעשטראָכן) באדינגען זיי זיך נאָר אין מזרח, ווי אלעמען פארשטייט אים. אין טעמעשוואר וועט מען שפילן דייטש כדי אזוי ארום דעם פובליקום צו געבן די מעגלעכקייט ס'זאָל פארשטיין די האנדלונג. די קונסט פון די ווילנער באשטייט כלל נישט אין דער שפראך, נאָר אין זייער מייסטערהאפטן שפילן און זשעסטן...

געמיינט איז דאָ די טרופע מיט א. שטיין בראש, וואָס רופט זיך „ווילנער טרופע".

אלזאָ ווערן מיר געוואויר, אז ארטיסטן צום טייל דערצויגענע ביי דער אמתדיקער „ווילנער טרופע" (א. שטיין, פרוי וויטאלינא, שעפטל א. א.) הויבן זיך אָן שעמען מיט „יידיש" און פארענטפערן זיך, אז „דיזן זשארגאָן" נעמען זיי מיט נאָר אין די מזרח-לענדער ווי מ'קאָן אים ליידן, אָבער אין דער מערב-לענדישער שטאָדט טעמעשוואר, ווי מ'פארשטייט(?) קיין זשאר־גאָן, וועלן זיי שפילן אויף דייטש.

מיר ווייסן גאנץ וואויל, אז זיי וועלן שפילן דוקא אויף יידיש, און דאָס מערבלענדישע פובליקום פון טעמעשוואר וועט אי"ה פארשטיין אָן א טשערנאָוויצער אָדער בוקארעשטער דאָלמעטשער, דאס איז נאָר רעקלאם מצד דער דירעקציע, און דאס זאָגן מיר אָפן: מחמת דער דירעקטאָר פון דער טרופע איז טאקע איר רעזשיסער אליהו שטיין, און פון אים מעג מען פאָדערן א בעסערע באציונג צו „זשאר־גאָן" אפילו אין טעמעשוואר, אויב אזא צייטונגס-נאָטיץ דערשיינט אמאָל אפילו אָן זיין וויסן און אָן זיין כונה, איז ער מחויב די יידישע עפנטלעכקייט דעריבער אויפצוקלערן, דאס האָט ער נישט געטון, און מיר פרעגן:

איז עס בלויז רעקלאם, טאָ ווי מעגן ערנסטע ארטיסטן און רעזשיסאָרן פון אן ערנסט יידיש טעאטער וואָס פרעטענדירט אויפן נאָמען „ווילנער טרופע" אזוי מיאוס בלאָפן? איז עס ווידער נישט קיין רעקלאם, נאָר דאס לאנגיאָריקע מיטגליד פון דער „ווילנער טרופע" א. שטיין מיינט עס טאקע ערנסט מיטן איבערנוצעווען זיך אויף דייטש, טאָ ווי שעמט ער זיך נישט אין ווייטן האלדז אזוי צו רעדן? האָט אפשר די „ווילנער טרופע" בשעתו קומענדיק אין די אמתע יאהודישע מערב-לענדער ווי עסטרייך, דייטשלאנד א. א. וו. אזוי גערעדט? צי האָט אפשר גראנאָווסקי דערציילט אין ווין, בערלין און פאריז אז דאס קאמערטעאטער באדינט זיך נאָר אין מזרח מיט „זשארגאָן"??

ניין, ניין! אזוי געבלאָפט האָבן נישט אפילו וואָלוולע אָפערעטקעס, קומענדיק שפילן יידיש טעאטער פאר טראנסילוואנישער אסימילאנטן.

אליהו שטיין פארגעסט ווייזט אויס, אז דווקא די יידישע שפראך מיט וועלכער ער שעמט זיך אזוי שטארק פאר די מאדיארישע אסימילאנטן, איז זיין איינציקער אנהאלט, ווייל קיין גרויס קונסטגעשעעניש

יוועלן און זייגערס בוכהאלץ, נאָר רינגפּלאַץ 6 29 יאָר דאס פאר־טרויען פון די קונים.

יידיש קאמער־טעאטער „גאָלדפאדן" אונטער דער פירונג פון דוד הערמאן

קומט אין גיכן.

רעפערטואר: פרץ'ס „בא נאכט אויפן אלטן מארק", לייוויק'ס „גולם" א. אנד.

"יז זיין קידוש־השם־אויפירונג (אגב דאס זיין איצטיקער רעפערטואר) נישט, און ליבהאָבער פון דער דייטשער שפראך האָבן דייטש טעאטער (אפילו אין טעמעשוואר) בעסערס פון שטיינס „ווילנער טרופע", אלא וואס דען, טראנסילוואנער אסימילאנטן? ערשט דא האָט שטיין ווי א יידישער אקטיאָר און רעזשיסאָר פון יידיש טעאטער געדארפט צאָלן זיין חוב דער יידישער שפראך, וועלכער ער האָט צו פארדאנקן זיין גאנצע קאריער, און נישט דערציילן בבא־מעשיות, אז „זשארגאָן" האלטן זיי אויף דער וואָכן, און „דייטש" אויף שבת.

אויב מ'קאָן נישט אימפאָנירן מיט ערנסטער ארבעט, וועט דאס בלאָפן אודאי נישט העלפן, אפילו נישט די טעמעשווארער אסימילאנטן.

ס'מ.

— —

בריוו צו די „טש. בל".

וועגן יידישע אוונט־קורסן.

השובע רעדאקציע!

אין נומער 19 פון אייער צייטונג איז געווען אפּגעדרוקט א גאר ווארעמער רוף, צו דערעפנען אוונט־קורסן פאר דערוואקסענע.

אויף דער דאזיקער פראגע, האט זיך ביז אצינד קיינער נישט אפּגערופן, און איך אלס ארבעטער און שטענדיקער לייענער פון אייער צייטונג, געפון אויך פאר נייטיק צו זאגן א פאר ווערטער צו דעם דאזיקן ענין.

דא אין טשערנאָוויץ איז פאראן א גרויסער ייד. פראלעטאריאט און א באדייטנדיקע צאָל פון האנדלס־אנגעשטעלטע און עס איז פאראן א גרויס נהיצות צו גרינדן פאר זיי א צענטר פאר יידישער, ווי אויך פאר עלעמענטארער בילדונג.

מילא זומער גייט מען שעפן פרישע לופט — אויב מען איז נישט מיד פון דער שווערער ארבעט פונם טאג — אבער ווינטער־צייט איז דאך נענוג קאלט ביי דער ארבעט גופא, בכדי צו גיין אין די פרייע פאר שעה שפאצירן, איז דעריבער דער חוב פון די אינטעלעקטועלע כוחות פון אונזער שטאדט, אָן אונטערשיד פון פארטיי־צוגעהעריקייט און וועלט־אנשויאונג, אז זיי זאלן זען שאפן דעם געווונשענעם צענטר פאר קולטור און בילדונג פאר די ארבעטנדיקע מאסן, ווו זיי זאלן קאנען פארברענגען די לאנגע ווינטערנעכט.

עס מוזן זיך צונויפנעמען אלע די אינסטיטוציעס, וואס זענען פאראינטערעסירט אין דער פארשפרייטונג פון דער יידישער קולטור און שאפן די אזוי נויטיקע קרייזן.

מיט כבוד און דרך־ארץ
יעקב קרייס, (פאבריקס־ארבעטער).

———

תקון־טעות.

אין לעצטן נומער האבן זיך ארייגעכאפט אייניקע גרייזן, וואס האבן געקאָנט פירן צו מיספארשטענדנישן. אזוי זאל עס הייסן אין ערשטן ארטיקל: „פאר האָבער ליי 40.000" (און נישט 140.000).

———

לעקציעס־טור

הארבסט 1929

פון רעדאקציע־קאָלעגיע און מיטארבעטער פון די „טשערנאָוויצער בלעטער"

I.

דר. י. בערנפעלד: „פון לשון אשכנז ביז יידיש" די געשיכטע פון דער יידישער שפראך און פון דער אלטער ייד. ליטעראטור (2 לעקציעס).

חיים געלער: 1. „די אנטוויקלונג פון דעם יידישן טעאטער";
2. א. מ. פוקס דער דערציילער.

ב. טוטשינסקי: 1. „פראָבלעמען פון דער מאָדערנער יידישער ליטעראטור;
2. „די פרוי פון אונזער בענקשאפט" (די פרוי אין דער ייד. ליטעראטור);
3. „וועגן יידישער דיכטונג" (פון א. רייזן ביז מ. קולבאק;
4. „אמעריקאנער יידישע ליטעראטור"

א. טווערסקי: „טשערניכאָווסקי", „ביאליק".

א. מאיאנסקי: 1. "פונם אר"י ביז צום בעש"ט',
2. מ. י. בערדיטשעווסקי".

ש. א. סופר: „סאָציאָלאָגיע פונם הסידיזם', „נחמן בראצלאווער";

מ. סורקעס: „אָוונט פון הומאָר". רעציטאציעס פון די ווערק פון י. ל. פרץ, שלום עליכם, אש, נאדיר, אנ־סקי, טונקלער, ליב דער לעבעדיקער, טשעכאָוו, מארק טוועין א.א

י. פאנער: „דער הומאָריסטישער עלעמענט אין דער יידישער ליטעראטור".

נענטערע אינפאָרמאציעס און רעדאקציע פון די „טשערנאָוויצער בלעטער".

אבאנירט דעם אומאָפּהענגיגן ארגאן
„טשערנאוויצער בלעטער"

צו אונזערע אבאָנענטן!

מיר בעטן אונזערע השובע אבאָנענטן, וועלכע האבן אינאיינעם מיטן פריערדיקן נומער באקומען א פאסט־מאנדאט, אז זיי זאָלן זיך באנוצן מיט די מאנדאטן און אונז שיקן דעם אבאָנעמענט־אָפּצאָל!

ס'איז איבריק אָנצוווייזן, ווי שווער ס'קעמפט אן אומאָפּהענגיקע יידישע צייטונג פאר איר קיום. אין די 22 וואָכן זייט איר דערשיינען, האָבן מיר זיך באמיט צו זיין א טריבונע פארן פרייעם יידישן וואָרט, און פאר אלגעמיינע קולטור־אידעען. די צושטימונג וועלכע מיר האָבן באקומען פון אלע קענטן פונם לאנד איז דער בעסטער באווייז, אז מיר דערפולן אונזער שליחות מיט ערנסט. נאָך א סך אויפגאבן מוז פון אונז רעאליזירט ווערן. די „טשערנאָוויצער בלעטער" מוזן פארברייטערט ווערן. א ליטערארישע און וויסנשאפטלעכע ביילאגע מוז זיין אונזער נייקסטער אויפטו, און מיר מוזן שאפן א פארבינדונג מיט די יידיששאפנדיקע צענטרען אין די אנדערע לענדער.

העלפט אונז דאָס דערגרייכן! יעדער נייער לעזער איז א מאָראלישע און א מאטעריעלע שטיצע, איז א הילף פאר אונזערע באשטרעבונגען

באצאָלט אייער אבאנעמענט און ווערבירט נייע לעזער!

די אדמיניסטראציע.

צושניידערקורס פאר הערן־שניידער פון דער געזעלשאפט „אָרט"
אין טשערנאָוויץ.

די געזעלשאפט „אָרט" אין טשערנאָוויץ, האט בדעה צו דערעפנען גאר אין גיכן, ווען ס'וועלן זיך נאר מעלדן אן אנטשפרעכנדיקע צאָל פון אינטערעסענטן, א

צושניידערקורס פאר הערן־שניידער

אונטער דער אנפירונג פון דעם אבסאָלווענטן פון דער פאריזער צושניידער־אקאדעמיע הער נתן מאנגער. — דער קורס וועט דויערן 6—5 הדשים. — דאס לערן־פראָגראם נעמט אַרום אלע טעאָרעטישע און פראקטישע למודים פונם צושניידער־פאך. — איינשרייבונגען: טעגלעך אין דער ביוראָ פון „אָרט" טעמפלגאס 8 (אין הויף) פון 1—9 פאָרמיטאָג און פון 3—4 נאָכמיטאָג

פעלץ־סעזאָן 1929—1930

איינלאדונג.

פעלץ־אטעליער

ל. גיפס

טשערנאוויץ

סטר. רעזשעלע פערדינאנד 18

(הויפטשטראָז 18)

אימפאָרטירט פעלץ־לאנער דירעקט פון לייפציג.

ערשטקל. בריטשוואנץ־פערזיאנער

אויך פעלצמענטל פון 10.000 ליי און העכער

אריגינאל בערלינער און ווינער מאדעלן.

פיינסטע ארבעט נאָך מאָס

פון אייגענע ווי אויך פון מיטגעבראכטע מאטעריאלן.

געגרינדעט אין יאָר 1899.

די

טיפּאָגראפיע

מ. עבנער

טשערנאוויץ, הויפּשטראס 8

ליפערט פראָמפּט און ביליק בלערליי דרוק־סאָרטן, צייטונגען, בראָשורן, בריפן און קוווערטס, מעמאראנדן אפישן, עטצ. עטצ.

שטאמפּיליען - ערצייגונג.

זעצ־מאשין־ און סטערעאטיפּי־באטריב.

:: ווילנער אפערעטן־אנסאמבל.::

אין פאווילאָן־טעאטער.

דאָס מאמעל

היינט און יעדן טאָג

גאסטשפּיל

ויידערמאן־לערנער.

Med. Dr. Konrad Merdler

פאר פרויענקראנקהייטן (שפּעצ. קוויזאלע דיאגנאָסטיק און באהאנדלונג פון עקרות

אקאָשאר און אינערע קראנקהייטן

רוסישענאס נר. 19 (הויז ״ ״ יאלאָ עצקי)

11—1, 3—6

אונטער דער לייטונג פון א געניטן קענער פון דער רומענישער שפראך און ליטעראטור הייבט אָן אין די נאָענטסטע טעג א

קורס פאר רומעניש

(פאר דערוואקסענע). אינפאָרמאציעס: סעקרעטאריאט ייד. שולפאריין, יידיש הויז, II. שטאָק.

NIFA-

רעדער

די בעסטע דייטשע מארקע אָן אן אוואנס

500 ליי א חודש!

„MOTOCAR"

Vehicule cu Tracţiune mecanice

Prop.: Carl Jekeles

Cernăuţi, str. Gen. Mircescu 3

פארבעריי און כעמ. רייניקונג

„RECORD"

א. גראָס,

טשערנאוויץ: ריסישענ. 7: ראטהויזשטר. 25.

רייניקט,

פארבט

אלצדינג

ספעציאל־אָפּטיילונג: הערנהוט־רעפּאראטורן

Editor şiRedactor răsponsabil : S. A. Soifer.

Tipografie E. M. Ebner, Cernăuţi, str. Regele Ferdinand 8